

Hvad er metafysik i barokscotismen?

Nøgletekster fra Bartolomeo Mastris *Disputationer om metafysik* (1646-1647) på latin og dansk med kommentar*

Claus Asbjørn Andersen

Indledning

I et tidligere nummer af *AIGIS* er Bartolomeo Mastris scotistiske metafysik blevet introduceret.¹ Her følger et lille udvalg af centrale tekststykker fra hans *Disputationes in XII. Aristotelis Stagiritae Libros Metaphysicorum* (herefter *Disputationer om metafysik*), som udkom i to bind i 1646 og 1647 (hos Ginammi i Venedig). De to bind var slutstenen i det omfattende *Cursus philosophicus*, som Mastri sammen med sin franciskanske medbroder Bonaventura Belluto havde skrevet på siden midten af 1630erne.

Teksterne, som her præsenteres, giver et førstehåndsindtryk af den skolastiske, og i særdeleshed den scotistiske, metafysiks situation i 1600-tallet. Hvilke særlige udfordringer stod den scotistiske tradition overfor mere end 300 år efter franciskaneren Johannes Duns Scotus's død i 1308? Hvad var metafysikkens rolle i forhold til de andre filosofiske discipliner og teologien? Hvorfor kaldes den overhovedet for 'metafysik'? Hvad er dens genstand? Hvad er dens interesse i begrebet om det 'værende'? Hvordan tematiserer den de enkelte områder af det værende? Kan Gud og englene tematiseres i metafysikken – og selv hvis de kan, kan betragtningen af dem så ikke ligeså godt udskydes til teologien? Det er sådanne ret generelle spørgsmål, som det lille tekstudvalg handler om. Det er således ikke teoritunge tekster, for det er ikke her, at vi ser Mastri argumentere for sine positioner i diverse metafysiske stridsspørgsmål. Før nogen læser beskæftiger sig nærmere med enkelte doktriner i Mastris og andre af 1600-tallets skolastikeres metafysik, er det uden

---

* Denne tekst påbegyndtes under et ophold ved det Danske Institut i Rom og færdiggjordes inden for rammerne af mit postdoc-projekt ved Department for Philosophy and Religious Studies på det teologiske fakultet, University of South Bohemia, České Budějovice (Tjekkiet). En anonym reviewer har blandt andet bidraget med væsentlige forbedringer af oversættelserne, hvilket jeg hermed udtrykker min store tak for.

1. For basale fakta om Mastris liv og værk henvises således til Andersen (2018). Om liv og værk se desuden Forlivesi (2002), specielt om Mastris værk om metafysik se Andersen (2016).

tvivl en fordel at have dannet sig et indtryk af, hvad barokskolastikkens metafysikprojekt overhovedet gik ud på. At give indsigt i den sag og desuden, som et supplement til den nævnte introduktion, at muliggøre et førstehåndsindtryk af Mastris metafysik er hensigten med dette tekstudvalg.

Der foreligger hverken moderne udgaver eller oversættelser af Mastris værker. For at gøre tekstudvalget brugbart for både filosofihistorikere og filologer bringes her både den latinske tekst og den danske oversættelse. Ingen af Mastris værker er overleveret i manuskript. Den latinske tekst er overtaget fra 1708-udgaven af Mastris og Bellutos *Cursus philosophicus* (udkommet hos Pezzana i Venedig).² Interpunktion, stavemåde og brug af stor og lille skrift er bibeholdt helt som i det barokke forlæg. Kun ligaturerne 'œ' og 'æ' er blevet opløst. I de få tilfælde, hvor den latinske tekst har åbenlyse fejl, er disse blevet rettet (det nævnes hver gang i en fodnote). De enkelte tekster forsynes desuden med en kommentar med baggrundsinformation og filosofihistorisk perspektiv.

1. Forordet: Udfordringer for 1600-tallets scotistiske metafysik

Det korte forord giver først en beretning om udgivelsen af bindene i Mastris og Bellutos *Cursus philosophicus*.³ Bindene om metafysik udkommer efter de to bind om naturfilosofi (af Mastri kaldet både 'filosofi' og 'fysik'). Ganske vist var det ene bind om naturfilosofi udkommet før bindet om logik, men systematisk set fulgte naturfilosofien efter logikken, som åbenbart var udsolgt og nu måtte genoptrykkes, fordi hele det filosofiske værk ellers ville være hovedløst ("*sine capite*"). Det fremgår ret tydeligt, at hele filosofien i denne senfase af aristotelismen opfattes som et system med dele, der svarer til Aristoteles' værker om teoretisk filosofi. Ingen af disse dele må mangle, hvis systemet skal være fuldstændigt. Denne opfattelse er fælles for det meste af den sene skolastik. Det særlige i barokskolastikken er, at det tidligere så udbredte kommentarformat

-
2. Teksten er efterfølgende blevet sammenlignet med førsteudgaven, som ikke har en eneste nævneværdig variant (selv de nævnte fejl er også at finde dér). Førsteudgaven adskiller sig fra de senere udgaver ved at have en tilegnelse til Mastris arbejdsgiver Kardinal Luigi Capponi i første bind og en tilegnelse til Pave Innocens X. og et forord i andet bind. Desuden indeholder begge bind trykketilladelser, som ikke er taget med i de senere udgaver i det samlede *Cursus philosophicus*. Tilegnelserne er naturligvis vigtige, fordi de siger noget vigtigt om Mastris kontakter i toppen af den katolske kirkes hierarki.
  3. For en skematisk oversigt over samtlige udgaver af alle Mastris værker (og dem, som han forfattede sammen med Bonaventura Belluto og Ottaviano Camerani) henvises til Forlivesi (2002) 443, også taget med i Forlivesi (2006) 728–729.

gradvist fortrænges af selvstændige afhandlinger, som blot i det ydre er struktureret efter det aristoteliske pensum.⁴

Mastri går derefter ind på den specifikke situation i hans samtids scotisme. Han og Belluto konkurrerede med den irske franciskaner John Punch (†1661) om at være først til at udgive en fremstilling af den scotistiske filosofi på en måde, som matchede den nye tendens til selvstændige afhandlinger i rammerne af en helhedsfremstilling af filosofien. Men derudover var de uenige med Punch om en lang række filosofiske spørgsmål, hvilket resulterede i en længere polemik med replikker og modreplikker i de stridende parters trykte værker. Som Mastri skriver, fandt han især plads til debatten med Punch i metafysikdisputationerne.⁵

Men debatten med Punch var ikke den største udfordring for den scotistiske metafysik ifølge Mastri. Som moderne læser kunne man forvente, at den traditionsbundne Mastri nu ville kaste sig ud i en tirade over den nye sekulære filosofis og videnskabs fortrædeligheder (han er nogenlunde samtidig med fx Francis Bacon, Johannes Kepler, Galileo Galilei, Thomas Hobbes, René Descartes – sidstnævntes *Meditationer om den første filosofi* udkom blot få år før Mastris værk om metafysik, nemlig i 1641). Men Mastri havde en anden horisont, end vi har i dag. Han så en særlig udfordring i at tilbagevise den indflydelsesrige franciskaner Peter Aureols (†1322) nominalistiske kritik af Duns Scotus' metafysik. Aureols værker var udkommet på tryk blot få årtier tidligere. Men det som i virkeligheden gjorde debatten med Aureol så vigtig for Mastri var, at han så Aureol som kilde til den nominalistiske drejning hos samtidens jesuitiske tænkere, som Punch på sin side var stærkt påvirket af. Mastri kaldte derfor Aureols tænkning for et "forråds-kammer for de nyere

---

4. Jf. Knebel (2011) 51–60. En tilsvarende udvikling findes i samtidens katolske teologi, hvor man i løbet af 1500-tallet gradvist gik bort fra at kommentere Peter Lombardens fire *Sentensbøger* og over til at strukturere fremstillingen af teologien efter Thomas Aquinas' *Summa theologiae*, jf. Schmutz (2018) 223. Endnu i 1600-tallet forfattede især franciskanerne (fx Mastri) dog stadigvæk fremstillinger af teologien, som var struktureret efter Peter Lombardens værk.

5. Om striden mellem Mastri (med Belluto) og Punch se Marco Forlivesi (2002) 208–218. Især deres divergerende syn på de mulige skabningers ontologiske status er blevet undersøgt i litteraturen, se især Hoffmann (2002) 263–304.

tænkere" ("*promptuarium neotericorum*").⁶ At give igen på de nyeste angreb på den scotistiske filosofi i jesuiterskolastiken og at tilbagevise Aureol var for Mastri to sider af samme sag (selvom man nok må sige, at debatten med samtidens skolastikere faktisk spiller en langt større rolle i værket end kritikken af Aureol – modsat det indtryk, som forordet kunne give). Selvom jesuiterne officielt (i deres studieordning) havde valgt at følge Thomas Aquinas i teologien, er barokskolastikken faktisk præget af en ret stor interesse for forfattere, der skrev i årtierne efter Duns Scotus. I forskningen er dele af barokskolastikken, netop jesuiternes tradition, derfor blevet kaldt for "det fjortende århundredes renæssance".⁷

Ad lectorem auctor⁸

Post Philosophicum opus jam editum, Metaphysicam in vulgo in duos tomos distributam: prodit nunc primus, ac sine ulla cunctatione immediate post proditurus erat secundus; at quia Impressorine nec unus quidem superest tomus Logicus; ne opus Philosophicum mutilum maneat, ac veluti sine capite, cogitur Logicam recudere, antequam posteriorem Metaphysicae partem imprimat. Quaestiones hic fusiores habebis, quam in Philosophia, quia materia foecundior, disputandi campus apertior, Adversariorum occursus fre-

Forfatteren til læseren

Da værket om [natur-]filosofi allerede er blevet udgivet, offentliggør jeg nu metafysikken, som er fordelt på to bind. Hermed udkommer det første bind, og det andet skulle uden forsinkelse være udkommet umiddelbart herefter. Men da forlæggeren ikke har et eneste bind tilbage af logikken, er han tvunget til at genoptrykke logikken før han kan trykke sidste del af metafysikken, for ikke at efterlade det filosofiske værk lemlæstet og ligesom uden hoved. Her finder du noget mere udførlige spørgsmål end i natur-

6. Mastri, *Disp. Met.*, disp. 6, q. 1, art. 4, n. 33, in *Cursus philosophicus*, bd. IV, 234b. Angående debatten med Aureol se Andersen (2016) 283–291. Et af stridspunkterne er begrebet om det værende, som Aureol mener er et rent begreb uden noget tilsvarende i virkeligheden (hans position kaldes derfor også nogle gange for "konceptualistisk"), hvorimod Scotus og scotisterne insisterer på, at dette begreb står for en vis minimal, men dog virkelig *ratio*, som alting, der kan siges at være til, har tilfælles.

7. Knebel (2000) 23: "Die Jesuitenscholastik des 17. Jhs. ist nicht zuletzt die Renaissance des 14. Jhs."

8. Denne tekst er fra Mastri, *Disp. Met.*, "Ad lectorem auctor", in *Cursus philosophicus*, bd. IV., upagineret [fol. *a2].

quentior, & Doctor ipse subtilis, ut pote qui inter alias facultates, Metaphysicam praecipue profitebatur ad ingenii acumen exercendum, maiorem doctrinae copiam suppeditat.

Hic Recentioribus occurro, qui in Metaphysicam scripserunt, vel me in opere Philosophico impugnarunt, inter quos praecipuus est P. Poncius Scotista non minus recens, quam eruditus, qui in suo Cursu Philosophico me nomine suppresso pluries sequitur, interdum vero nominatim insequitur praesertim in Logica, & Physica; ejus objectionibus in Physica jam satisfeci in ejusdem Physici tomi recusatione, licet breuibus, & suppresso obiectantis nomine, quia tomi moles apertam, & fusiorem pugnam non mihi permittebat, qua etiam de causa neque modo in Logicae recusatione admodum cum eo disputando diffundar (nisi quantum postulat respondendi necessitas) sed totam cum eo exercitationem ad hunc Metaphysicae campum reservavi, ubi materialium⁹ diversitas occasionem saepe praestabit ejus placita expendendi, ac mea tunc jam asserta in Logica, & Physica.

Demum ex antiquioribus Aureolo praesertim respondere nitor, utpote qui in Metaphysicis acutissimus fuit, & principia jecit omnino contraria principiis nostri Doctoris, nec Scotistarum ullus hactenus curavit, nisi obiter, & raro ille occurrere,

filosofien, for her er materien mere frugtbar, der er mere plads til diskussioner, man støder tiere på modstandere og den subtile doktor selv, der af alle fag især foretrak metafysikken til øvelse af sin skarpsindighed, har her leveret den rigeste doktrinære fylde.

Her imødegår jeg de nyere forfattere, som har skrevet om metafysik, eller som har kritiseret mig i deres filosofiske værk. Deriblandt er især fader Punch, en ligeså moderne som lærd scotist, der i sit *Filosofikursus* ofte følger mig uden at nævne mit navn, men dog af og til polemiserer imod mig med navns nævnelse, især i hans logik og fysik. Hans indvendinger vedrørende fysik har jeg svaret på i den nye udgave af fysikbindet, men dog kun kort og uden at nævne kritikerens navn, fordi bindets fylde ikke tillod mig nogen åben og omfattende strid. Af samme grund ville jeg bestemt heller ikke forvikle mig i debat med ham i det nye oplag af logikken (bortset fra der, hvor nødvendigheden krævede det), så jeg udsatte hele kraftprøven med ham til metafysikkens felt, hvor stoffet ofte gav lejlighed til at efterprøve hans meninger og at forsvare mine egne, som jeg allerede havde fremsat i logikken og i fysikken.

Af de gamle anstrenger jeg mig især for at svare Aureol, da han jo var yderst skarp i metafysiske spørgsmål og formulerede principper, som er helt modsatte vores doktors principper, og indtil nu har ingen scotist bekymret sig om det bortset fra i

---

9. 1708-udgaven har her fejlagtigt "materierum".

cum tamen Doctorem non legerim adeo serio, & solide placita Scotica impugnantem, quo factum est ut non erubescat modo tota Neutralium schola ejus vestigiis inhaerere principia D. Thomae, & Scoti deserendo, quae tamen Progenitores sui fuerant amplexi.

Quamvis igitur praecipuus mei calami scopus fuerit cum Recentioribus congregatis Scotum impugnantibus, attamen congressum quoque cum Aureolo (esto viribus meis longe imparem) evadere non potui, ubi se se offert occasio, ut principia Metaphysica Scoti undique stabilirem, & a telis strenui adeo Ducis pro viribus illa tuerer.

forbigående og her og der. Jeg har dog ikke læst nogen doktor, der har bekæmpet Scotus' meninger så alvorligt og grundigt, hvorfor næsten hele de neutrale skole uden nogen skamfølelse følger i hans fodspor og forlader den hellige Thomas' og Scotus' principper, som deres stamfædre ellers havde omfavnet.

Selvom altså min pens hovedsagelige mål var at imødegå de nyere Scotus-kritikere, så kunne jeg ikke undgå også at imødegå Aureol (der af mine egne folk¹⁰ er den, der er fjernest fra mig selv), hvor der var lejlighed til det, således at jeg overalt kunne styrke Scotus' metafysiske principper og beskytte dem imod disse folks så energiske førers¹¹ skyts.

2. Indføringen i den første disputation: Metafysikdisputationerne som værk og tekst

Mastris metafysikværk indeholder 13 disputationer, som alle er udstyret med en kort indføring i den pågældende disputations indhold og plads i det metafysiske system (eller "doktrinære orden"). Nogle af disse indføringstekster er særligt interessante, fordi de indeholder overvejelser over selve metafysikkens struktur. Det er især tilfældet med indføringen i den første disputation.

Først diskuteres metafysikkens navne. Mastri trækker på hele kataloget over Aristoteles' og den skolastiske traditions betegnelser for denne videnskab. Nogle navne understreger metafysikkens universelle sigte, mens andre fremhæver metafysikkens teologiske moment. Selve navnet 'metafysik' indfanger begge disse aspekter, som korresponderer med forskellen mellem denne videnskabs hovedsagelige og dens adækvate genstand ("*obiectum principale*" vs. "*obiectum adaequatum*"). Den hovedsagelige genstand er den gen-

---

10. Uden tvivl menes franciskanerne.

11. Dvs. Peter Aureol, som havde tilnavnet *doctor strenuus*, "den energiske doktor".

stand, som metafysikken er til for at undersøge, mens dens adækvate genstand er den genstand, der dækker hele metafysikkens undersøgelsesområde. 'Metafysik', forklarer Mastri, betyder "den disciplin, der overstiger eller transcenderer de fysiske ting", og denne transcendens kommer i stand både, når metafysikken betragter sin hovedsagelige genstand, dvs. Gud (og desuden de immaterielle substanser, de såkaldte intelligenser, som Mastri senere identificerer med englene), og når den betragter sin adækvate genstand, nemlig det værende som værende og det værendes bestemmelser, altså de såkaldte transcendentier (fx begreberne 'det ene', 'det sande', 'det gode' mfl., jf. nedenfor). Gud og intelligenserne abstraherer i kraft af deres væsen fra de fysiske tings materialitet, mens det værende som værende og transcendentierne kun abstraherer fra materialiteten i kraft af deres indifferens overfor materielle og immaterielle ting. Ifølge Mastri dækker navnet 'metafysik' således både over en dobbelt transcendens og en dobbelt abstraktion. Hans metafysik synes tilsvarende at være spændt ud mellem et ontologisk og et teologisk projekt, men som vi skal se spiller gudsbetragtningen som sådan faktisk ikke nogen særlig stor rolle i metafysikdisputationerne. Der er en diskrepans mellem Mastris *begreb* om metafysik og hans *værk* om metafysik.

I dette tekststykke er vi desuden øjenvidner til en vigtig udvikling i selve filosofiens tekst. Som sagt er barokskolastikken kendetegnet ved bevægelsen bort fra kommentarformatet til fordel for systematiske afhandlinger. Men det var en langstrakt proces, som på den ene side allerede havde forløbere i middelalderens skolastik, og som på den anden side gav udslag i forskellige tekstmodeller, som på den ene eller den anden måde sikrede, at forbindelsen til den aristoteliske grundtekst (endnu) ikke kappedes helt. Fx havde Francisco Suárez til sine *Disputationer om metafysik* (1596-97) vedhængt et omfattende annoteret indeks (*Index locupletissimus in Metaphysicam Aristotelis*), som gav en oversigt over indholdet i Aristoteles' *Metafysik* og samtidig viste læseren, hvor bestemte temaer i Aristoteles' tekst blev behandlet i Suárez' egne disputationer.¹² Mastri og Belluto havde praktiseret en lignende model i de tidligere bind i deres fælles *Cursus philosophicus*. Deres bind om logik var udstyret med en ret omfattende

---

12. Se Doyle (2004). I den udgave af Suárez' *Disputationes Metaphysicae*, som bruges i dag, er indekset placeret i begyndelsen af værket, jf. Suárez (1866).

kompndieagtig oversigt over hele den aristoteliske logik,¹³ og i bindene om naturfilosofi og psykologi finder vi en tekstnær gennemgang af forskellige skrifter af Aristoteles (*Forelæsningen om fysik, Om sjælen, Om tilblivelse og tilintetgørelse, Om himlen*), som tryktes som en indledning til de respektive dele af naturfilosofien (hos Mastri og Belluto er psykologien en del af naturfilosofien).

Men hvad med metafysikken? Mastri forklarer, at der ikke er brug for at give en oversigt over Aristoteles' *Metafysik*, fordi der allerede foreligger et sådant værk, som tilmed muligvis kan tilskrives selveste Duns Scotus ("doktoren"). Vi ved i dag – og som Mastri skriver, formodedes det allerede af nogle i 1600-tallet –, at det værk, som Mastri henviser til, faktisk er forfattet af Antonius Andreae, en af Scotus' tidlige tilhængere (men ikke en direkte elev), hvis kommentar til Aristoteles' *Metafysik* blandet andet blev trykt under Scotus' navn i 1639-udgaven af Scotus' *Opera omnia*. For at gøre forvirringen total har både Antonius Andreae og Duns Scotus selv skrevet både hver en kommentar til Aristoteles' *Metafysik* og en fri behandling af emner fra dette værk.¹⁴ Mastri kender begge Antonius' værker, hvoraf han her blot nævner kommentaren, og Scotus' frie behandling af metafysiske emner (men derimod er Scotus' metafysikkommentar først for nylig blevet genopdaget og kritisk editeret).¹⁵ Mastri viger udtrykkeligt uden om spørgsmålet om forfatteren til Antonius' metafysikkommentar, idet han slår fast, at det for ham er tilstrækkeligt, at den "dufter af scotisme", fordi den er i overensstemmelse med Scotus' doktriner i hans ubetvivleligt ægte værker, hans oxforderkommentar (i dag kendt under titlen *Ordinatio*) til Peter Lombardens fire *Sentensbøger* og hans samling af *Spørgsmål om hvadsomhelst* (*Quaestiones quodlibetales*). Scotus' frie behandling af metafysiske emner (i værket *Quaestiones super libros metaphysicorum Aristotelis*) er derimod ikke altid i overensstemmelse med de to nævnte værker og der tilkommer den derfor ifølge Mastri ikke samme betydning som dem. For alle,

---

13. Det middelalderlige forbillede for denne type logikkompndium var Petrus Hispanus' *Summulae logicales*. Mastrois og Bellutos logikkompndium udkom som en selvstændig publikation i 1646 med titlen *Institutiones logicae, quas vulgo Summulas vel Logicam parvam nuncupant*.

14. For en udredning af forholdet mellem disse fire værker henvises til Pini (2017) LIV–LVII.

15. Jf. Pini (2017). Angående Mastrois kendskab til Antonius Andreaes metafysikværker se Andersen (2016) 226–234.

der interesserer sig for de skolastiske skolers udvikling, er det instruktivt at se, hvordan Mastri vægter Scotus' værker i forhold til hinanden. Men det, som især er interessant i denne passage, er, at Mastri tilsyneladende ikke har tænkt over konsekvensen af at undlade at resumere Aristoteles' *Metafysik* i begyndelsen af værket, for det betyder jo, at også fremtidige fremstillinger af metafysikken kan undlade at give et sådant overblik, ligesom scotister, der skriver efter Mastri og Belluto, jo egentlig heller ikke længere behøver at forfatte sammenfatninger af Aristoteles' andre værker, fordi de to allerede har gjort det. Mastris og Bellutos forsøg på at bibeholde forbindelsen til det aristoteliske tekstforlæg peger således frem mod en anden type skolefilosofi, som ikke længere er afhængig af noget særligt forhold til Aristoteles' tekst, og som vi fx kender fra oplysningstidens tyske universitetsfilosofi, der naturligvis trak på en udvikling, der var i fuld gang på Mastris og Bellutos tid.

Når Aristoteles' tekst ikke længere er strukturerende for metafysikken, hvilke spørgsmål skal så tages med i et værk om metafysik? Mastri betoner, at han kun behandler "rent metafysiske spørgsmål", hvorimod sådanne spørgsmål, som Aristoteles ganske vist har behandlet i sin *Metafysik*, men som egentligt ikke hører til i metafysikken, forvises udtrykkeligt til andre steder i filosofikurset eller udelades helt, da "de gamle metafysikere" har behandlet dem tilstrækkeligt. Med andre ord skal Mastris *Disputationer om metafysik* kun handle om rent metafysiske emner, hvilket naturligvis vil sige emner, der er vigtige indenfor rammerne af hans eget scotistiske metafysikbegreb. Det er lettere sagt end gjort. De facto behandlede Mastri og Belluto en række emner både i logikken og i metafysikken (læren om universalierne, læren om identitet og forskel, læren om de skaldte "*entia rationis*"), og andre forfattere, der af praktiske grunde var nød til at økonomisere med dispositionen af deres filosofikurser måtte vælge i hvilken af de to discipliner de ville behandle de pågældende emner. Tendensen gik mod en slankere metafysik, idet emner, der traditionelt var blevet behandlet i metafysikken optoges i logikken.¹⁶ Derudover var Mastri ikke konsekvent i sin bortvisning af alle spørgsmål, der kun har relevans for fortolkningen af Aristoteles' tekst. Han mener, at diskussionen af selveste kontradiktionsprincippet er et sådant "*quaestio mere textualis*",¹⁷ men

---

16. Det bemærkede allerede Doyle (1990) 61. Angående dette fænomen hos scotistiske forfattere se Andersen (2016) 844.

17. Mastri, *Disp. Met.*, disp. 3, q. 4, n. 47, in *Cursus philosophicus*, bd. IV, 108b.

beslutter sig alligevel for at diskutere dette mest grundlæggende af alle principper, som også senere viser sig dog ikke at være helt irrelevant for Mastris bevisføring i sammenhæng med læren om transcendentalierne.¹⁸

Disputatio I.

Disputatio prooemialis In

Metaphysicam¹⁹

1. Postremo loco explicandam aggredimur eam Philosophiae partem, quae frequentiori nomine Metaphysica nuncupatur, & ut caeteris nobilitate praestat, ita honoratioribus titulis prae omnibus insignita, ac decorata est; appellari enim solet simpliciter, & absolute, ac veluti per antonomasiam Philosophia, vel prima Philosophia, & universalis Philosophia; rursus naturalis Theologia, Scientia divina, Supernaturalis Philosophia; Sapientia denique ac Domina, & Regina scientiarum; his, & consimilibus nominibus eam dignatur Aristotel. pluribus in locis 1. Metaph. cap. 1. & 2. & 4. Metaph. tex. 5. & libr. 6. tex. 3. & libr. 11. capit. 2²⁰ cap. 6. & alibi frequenter; quae quidem nomina ex objectis, &

1. Disputation

Indledende afhandling om metafysikken

1. Slutteligt²¹ vil vi begynde med at forklare den del af filosofien, som oftest kaldes ved navnet 'metafysik', og da den står over de andre i fortræffelighed, så skiller den sig ud fra de andre ved at være kendetegnet og dekoreret med ærestitler. Den kaldes nemlig sædvanligvis slet og ret – gennem antonomasi²² – for 'filosofi' eller 'den første filosofi' og 'den universelle filosofi', desuden 'den naturlige teologi', 'den guddommelige videnskab', 'den overnaturlige filosofi', 'visdom' og endelig 'videnskabernes herskerinde og dronning'. Med disse og lignende navne ærer Aristoteles den mange steder, jf. første bog af *Metafysikken*, kapitel 1 og 2, fjerde bog af *Metafysikken*, tekst 5, og sjette

18. Jf. Andersen (2016) 515–519 og 528–530.

19. Denne tekst er fra Matri, *Disp. Met.*, disp. 1, n. 1, in *Cursus philosophicus*, bd. IV, 1.

20. 1708-udgaven har her fejlagtigt "capit. 11".

21. 'Slutteligt' eller 'til sidst' skriver Matri, fordi værket er slutstenen i hans og Bellutos *Cursus philosophicus*.

22. I antonomasien benævnes en ting ved et andet end sit eget navn. Samme motiv hos Francisco Suárez, *Disp. Met.* I, disp. 1, sect. 2, n. 28, Paris, 1866, 22a.

materia, circa quam facultas haec occupatur, sortita sunt²³, ut constat discurrenti per singula; ratione enim objecti principalis dicitur supernaturalis Philosophia, & naturalis Theologia, ac divina Scientia, quia de Deo sermonem instituit, quantum naturali lumini fas est, ac caeteris Intelligentiis separatis, & in hoc differt a Sacra Theologia, quae de Deo, & Angelis loquitur juxta revelationem Supernaturaliter factam; ratione vero objecti adaequati dicitur universalis Philosophia, quia in rationibus communissimis versatur ver. grat. entis, & aliorum transcendentium rebus materialibus, ac immaterialibus communium; & eadem ratione Sapientia vocatur, & prima Philosophia, scientiarum denique omnium Regina, & caput, eo quia res altissimas, causas primas, principiaque prima, ac amplissima contemplatur, ex quibus aliarum scientiarum principia pendent; Ratione tandem objecti tum principalis, tum adaequati communi nomine Metaphysica dicitur, quod ex Scot. in Prolog. qu. 9. Metaph. est Graecum nomen ex *Meta* compositum, quod significat trans, sive ultra, aut post, vel supra, quasi sit facultas res physicas in superioribus tomis traditas excedens, vel transcendens; quia tractat de Deo, & Intelligentiis, quae sunt abstracta per essentiam, ac de ente, aliisque rationibus transcendentibus, quae sunt abstracta (ut

bog, tekst 3, og elvte bog, kapitel 2 og kapitel 6, og mange andre steder.²⁴ Disse navne hidrører fra genstandene og stoffet, som denne disciplin beskæftiger sig med, hvilket bliver klart ved at gennemgå hvert enkelt af dem. For takket være dens hovedsagelige genstand kaldes den for 'den overnaturlige filosofi' og 'den naturlige teologi', og 'den guddommelige videnskab' kaldes den, fordi den grundlægger talen om Gud og de øvrige separate substanser, for så vidt det naturlige lys tillader det, og i dette adskiller den sig fra den hellige teologi, som taler om Gud og englene med udgangspunkt i den overnaturlige åbenbaring. Men på grund af dens adækvate genstand kaldes den for 'den universelle filosofi', for den handler om højst almene begreber, såsom det værendes og de øvrige transcendentaliers begreber, som er fælles for materielle og immaterielle ting. Af samme grund kaldes den også for 'visdom' og 'den første filosofi', og desuden kaldes den for 'videnskabernes dronning og anfører', fordi den betragter de højeste ting, de første årsager og de første og omfangsrigeste principper, som de andre videnskabers principper afhænger af. På grund af både dens hovedsagelige og dens adækvate almene genstand, kaldes den endelig også for 'metafysik', hvilket ifølge Scotus i niende kvæ-

23. 1708-udgaven har her fejlagtigt "est".

24. Jf. Aristoteles, *Met.* I,1 982a 2 ('visdom'), I,2 983a 6–7 ('guddommelig videnskab'), IV,2 1004b 26 ('filosofi'), VI,1 1026a 19–25 ('teologi', 'ærværdigste videnskab', 'første filosofi'), XI,7 1064b 3 ('teologi'), XI,2 1060a 10 ('visdom'), XI,7 1064b 12–13 ('almen videnskab').

aiunt) per indifferentiam, ratione cuius abstractionis haec omnia rerum omnium physicarum ordinem superant, & in altiorum²⁵ rerum gradu constituuntur.

In hac autem facultate tradenda non praemittimus, ut in aliis observavimus libris, expositionem textus Aristot. eo quia amplissimam, & exactissimam habemus expositionem textualem in 12. Met. libros Doctoris nostri, quae quidem an genuina sit ejus, vel potius Antonii Andreae ex ejusdem doctrina compilata, ut quidam contendunt Scotistae, parum curamus; nobis sat erit, quod Scotismum redoleat, sitque conformis doctrinae, quam Doctor tradidit in quatuor libr.

tion i prologen til *Metafysikken*²⁶ er et græsk ord, der er sammensat af 'meta', som betyder 'hinsides' eller 'udover' eller 'efter' eller 'ovenover'. Det er nemlig den disciplin, der overstiger eller transcenderer de fysiske ting, som blev behandlet i de forudgående bind, for den behandler Gud og intelligenserne, som er abstrakte takket være deres væsen, og det værende og andre transcendentale begreber, som er abstrakte (som nogen siger) takket være indifferens, og takket være denne abstraktion overgår alt dette alle de fysiske tings orden og konstitueres på de højere tings niveau.

I behandlingen af denne disciplin vil vi ikke, som vi ellers har gjort i de andre bøger, forudskikke en forklaring af Aristoteles' tekst, fordi vi har en ganske udførlig og grundig forklaring af teksten i vores doktors *Om Metafysikkens 12 bøger*. Om dette værk nu er autentisk eller om det, som nogle scotister hævder, snarere er Antonius Andreae, der har kompileret det med udgangspunkt i Scotus' doktrin, bekymrer vi os ikke om. For os er det tilstrækkeligt, at det dufter af scotisme, og

---

25. 1708-udgaven har her fejlagtigt "altiori".

26. Henvisningen gælder uden tvivl Ioannes Duns Scotus, *Quaestiones super libros metaphysicorum Aristotelis*, I, prol., n. 18, OPh. III, 9, citeret i Andersen (2018) 12. Bemærk dog, at henvisningen er ukorrekt, da Scotus' prolog slet ikke er inddelt i kvæstioner. Den latinske teksts 'q. 9.' kan være en fejllæsning af 'qq.' (= 'quaestiones'), hvilket ville give mening, da der jo er tale om prologen til Scotus' *Spørgsmål om metafysikken*. Om den ukorrekte henvisning er opstået på denne måde, er dog svært at afgøre. Vigtigere er, at Mastris udlægning af navnet 'metafysik' går langt ud over forlæget hos Scotus, for Scotus forbinder ikke umiddelbart selve metafysikkens navn med en dobbelt transcendens eller abstraktion, men blot med én type transcenderen af det fysiske, nemlig takket være det værendes og transcendentaliernes transcendens, som svarer til Mastris abstraktion "per indifferentiam".

Sent. & quodlibetis, ad cuius trutinam caetera ejus opera non adeo certa examinari debent; cum qua etiam cautione recipimus quaestiones ejus in Metaphysicam contextas, quamvis enim de illis minus dubitetur in nostra schola, num sint Scoticae, quam de Commentariis; quia tamen multa sparsim continent contraria his, quae docet in libr. Sentent. irrefragabilem, & firmam in schola subtilium auctoritatem facere non debent.

Immo in hoc opere nedum textus expositionem missam facimus, in litera Doctoris a Lectore videndam, sed etiam quaestiones illas mere textuales, quas veteres Metaphysici circa textus explicationem mouent, ut v.g. in primo libro, an visus faciat magis scire, quam alius sensus; an prudentia sit in brutis, an ex experimentis generetur ars &c. Has, inquam, & consimiles quaestiones data opera dimitemus, tum quia proprie ad Metaphysicam non attinent, tum quia suis propriis locis in praecedentibus tomis resoluta fuerunt, tum tandem quia quae non fuerunt alibi discussae, apud Doctorem ipsum videri possunt, aliosque Scotistas, qui Metaphysicam scripserunt. Quaestiones igitur mere metaphysicas tractabimus a Disput. prooemiali inchoantes, ubi de natura Metaph. ejus objecto, ac muneribus disputari solet, quam quatuor absolvemus Quaestionibus.

at det stemmer overens med den doktrin, som doktoren forelægger i *Om De fire sentensbøger* og i hans *Spørgsmål om hvad-somhelst*, som er så vægtige, at det ikke er nødvendigt, at undersøge andre af hans ægte værker. Med samme forsigtighed trækker vi på hans *Kvæstioner om metafysik*, selvom der vedrørende dem er mindre tvivl i vores skole om, at de er af Scotus, end det er tilfældet med kommentarværket. Men da de indeholder meget, som er modsat det, som han lærer i *Sentensbøgerne*, så kan de ikke have urokkelig og solid autoritet i de subtiles skole.²⁷

Ja, i dette værk har vi ikke blot undladt at forudskikke en forklaring af teksten, da læseren kan finde en sådan tekstnær fremstilling hos doktoren, men vi undlader også sådanne spørgsmål, som de gamle metafysikere var optaget af i deres forklaringer af teksten, og som kun er relevante for tekstudlægningen, såsom (fra den første bog) om synet snarere end de andre sanser bevirker viden, om dyrene har klogskab, eller om kundskab udspringer af erfaring osv. Vi vil altså med omhu gå uden om disse og lignende spørgsmål, dels fordi de ikke hører til i metafysikken, dels fordi de blev løst på deres egentlige steder i de forudgående bind, dels endelig fordi de, der ikke blev diskuteret andetsteds, kan ses hos doktoren selv og andre scotister, som skrev en metafysik. Vi behandler altså rent metafysiske spørgsmål, og vi begynder med den indførende disputation, hvor

---

27. Dvs. scotismen. Duns Scotus havde tilnavnet *doctor subtilis*, "den subtile doktor".

man plejer at disputere om metafysikkens natur, dens genstand og dens mål, hvilket vi klarer i fire kvæstioner.

3. Indføringen i den anden disputation: Introduktion til det værendes begreb

Vi har allerede fået at vide, at metafysikkens adækvate genstand er det værende som værende, hvilket naturligtvis svarer til Aristoteles' bestemmelse af metafysikkens genstand i begyndelsen af *Metafysikkens* fjerde bog. Mastri diskuterer forskellige videnskabsteoretiske aspekter af denne genstandsbestemmelse i den første disputation.²⁸ Men det er først i den anden disputation, som handler om "det værendes natur", at han går nærmere ind på, hvad der ligger i begrebet om det værende som værende. Hvor den første disputation kun tematiserer metafysikkens "natur", går Mastri i den anden disputation over til at betragte eller fremstille dens indhold eller "væv" – det er vanskeligt at få det med i oversættelsen, men Mastri kontrasterer her tydeligvis metafysikkens "*natura*" med dens "*textura*". Undersøgelsen af "det værendes natur" er altså først skridt i fremstillingen af metafysikkens indhold. I indføringen i den anden disputation antydes flere af grundlinierne i Mastris forståelse af dette afgørende begreb.

Mastri foretager to vigtige skel, af hvilke det første er mellem et begreb om det værende, som kun gælder alt reelt værende, og et begreb om det værende, som omspænder både det reelt og det rent tænkte værende (altså både *entia realia* og *entia rationis*). Det reale værendes begreb er fælles for – og kan derfor prædiceres éntydigt ("univokt") om – Gud og skabningen samt substans og accidens, fordi de er virkelige ting. Det begreb, som de har tilfælles, kalder Mastri for "transcendent". Det minder os umiddelbart om talen i den ovenstående tekst fra den første disputation om en transcendens henhv. abstraktion, som kommer i stand gennem *indifferens* i forhold til materialitet og immaterialitet. Senere siger Mastri også, at et transcendent begreb, udover ikke at falde under en af de ti aristoteliske kategorier og heller ikke selv at være en kategori, er kendetegnet ved at være *indifferent* med hensyn til inddelingen af

---

28. Se hertil Andersen (2016) 6–11.

det værende i endeligt og uendeligt værende, som er de to "intrinsiske modi", der bestemmer det almene begreb om det værende til dets primære instanser, dvs. Gud og skabningen.²⁹ Det er dog vigtigt at lægge mærke til, at når Mastri bestemmer det værendes transcendent som indifferens overfor materialitet og immaterialitet, så sker det i sammenhæng med hans indordning af metafysikken i forhold til de andre videnskaber, som i den aristotelisk-thomistiske tradition sorteres efter deres betragtningsgenstandes grader af abstraktion fra materien.³⁰ Når han siger, at det værendes transcendent begreb er indifferent i forhold til endelighed og uendelighed, så er det derimod Duns Scotus' transcendentopfattelse, som han trækker på.³¹ Men Mastri drager en konsekvens af Scotus' lære, som Scotus ikke selv drager, nemlig at det endelige værendes begreb ikke kan være transcendent, når det transcendent begreb er indifferent overfor det endelige og det uendelige. Begrebet 'det endelige værende' ("*ens finitum*") er ifølge Mastri en overkategori, som står over de ti aristoteliske kategorier og kan inddeles i disse.³² Det stemmer nu ikke helt overens med Mastris tale i nærværende tekst om, at det transcendent begreb om det værende er fælles for Gud og skabningen samt substans og accidens, for det er ikke dette transcendent begreb, men derimod det kategoriale begreb om det endelige værende, som umiddelbart inddeles i kategorierne substans og accidens. Muligvis udtrykker han sig simpelthen bare uforsigtigt i denne tekst,

---

29. Mastri, *Disp. Met.*, disp. 2, q. 1, n. 26, in *Cursus philosophicus*, bd. IV, 33a: "[P]otius transcendentia dicat exclusionem a praedicamento, & indifferentiam ad finitum, & infinitum." Paralleltæst i Mastri og Belluto, *Disp. Log.*, disp. 2, q. 5, art. 1, n. 64, in *Cursus philosophicus*, bd. I, 109b–10a. Vi kommer senere tilbage til læren om de intrinsiske modi.

30. Jf. Mastri og Belluto, *Disp. Log.*, disp. 12, q. 3, art. 1, n. 58, in *Cursus philosophicus*, bd. I, 332b: "*Prima opinio [...] asserit diversitatem scientiarum sumi ex diversitate abstractionis a materia.*" Mastri og Belluto tilskriver denne forklaring af videnskabernes pluralitet til den thomistiske tradition. Jf. Thomas Aquinas, *In Metaphysicam Aristotelis commentaria*, Prooemium, Torino, 1935, 2a (dansk oversættelse i Thomas Aquinas-bindet i serien *De store Tænkere*, 1965, 37); kilden til denne videnskabsinddeling er naturligvis sjette bog (kap. 1) af Aristoteles' *Metafysik*.

31. Den vigtigste passage om transcendentbegrebet og transcendentaliene i hele Scotus' værk er Ioannes Duns Scotus, *Ordinatio I*, dist. 8, pars 1, q. 3, nn. 114–15, ed. Vat. IV, 206–7; se hertil Wolter (1946) 4–12.

32. Mastri og Belluto, *Disp. Log.*, disp. 6, q. 1, n. 3, in *Cursus philosophicus*, bd. I, 204a–b, hvor det endelige værende beskrives som en overkategori ("*genus generalissimum*"); jf. Andersen (2018) 19.

fordi det drejer sig om en kort introduktion til begrebet om det værende – alle de tekniske detaljer diskuteres først i den efterfølgende lange disputation. For nu at sammenfatte det ovenstående, så opererer Mastri med tre forskellige almene værensbegreber, som adskiller sig fra hinanden i kraft af deres forskellige omfang: det højst-transcendente begreb om det værende ("*ens transcendentissime captum*"), det transcendent begreb om det reale værende ("*ens transcendentem sumptum*"), som er metafysikkens genstand, og det endelige værende ("*ens finitum*"). Det uendelige værende ("*ens infinitum*") har paradoksalt nok det mindste omfang, idet det kun betegner Gud og derfor slet ikke er et almenbegreb.

Det andet vigtige skel, som Mastri foretager i denne tekst, er det mellem væsen og eksistens. Filosofihistorisk forbindes dette motiv ofte med den persiske tænker Ibn Sina (980–1037, i den latinske tradition kendt som Avicenna), i hvis metafysik forskellen mellem væsen og eksistens er af overordentlig stor betydning, da den markerer forskellen mellem Gud og skabningen – for det er kun i skabningen, at der findes en forskel mellem væsen og eksistens, hvorimod Gud er ren eksistens.³³ Ibn Sinas tanke fik stor betydning i den latinske skolastik. Endnu i 1600-tallets skolastiske litteratur finder vi fx udførlige disputationer om distinktionen mellem væsen og eksistens.³⁴ Hvor Duns Scotus aldrig havde været klar i mælet angående præcis hvilken type distinktion, der er mellem væsen og eksistens, så er Mastri klar med en løsning: Det drejer sig om en "formal-modal distinktion" ("*distinctio formalis modalis*"). Med en formal distinktion skelnes mellem virkelige størrelser eller elementer, som ikke er selvstændige ting (for mellem dem foreligger der en "*distinctio realis*"); i dette særlige tilfælde optræder det ene element som "intrinsisk modus" for det andet element, idet eksistensen bestemmer væsenet til at eksistere aktuelt – deraf navnet på forskellen mellem de to elementer.³⁵

Mastri diskuterer forskellen mellem væsen og eksistens i den ottende disputation. I den nærværende tekst står derimod begrebet om det værende i

---

33. Jf. Bertolacci (2017) 156–157.

34. Det klassiske studie hertil er Di Vona (1968).

35. Jf. Mastri, *Disp. Met.*, disp. 8, q. 2, art. 4, n. 131, in *Cursus philosophicus*, bd. V, 47a: "[N]on est distinctio formalis ex natura rei absolute dicta, sed formalis modalis, cum existentia sit modus essentiae." For udførlige behandlinger af Mastris diskussion af dette emne se Di Vona (1968) 232–262 og Andersen (2016) 759–765.

centrum. Grunden til, at Mastri her overhovedet kommer ind på væsen og eksistens, er at selve ordet 'værende' ('ens') betyder begge dele, alt efter om det tages som navneord eller som præsens participium. Vi erfarer, at Duns Scotus skelnede mellem disse to betydninger af 'værende', og at den spanske dominikaner Domingo Soto († 1560) derimod afviste denne skelnen (idet han helt afviser, at 'værende' kan forstås som et navneord), selvom man – gennem en noget kreativ læsning – kan finde belæg for den hos Aristoteles. I barokskolastikken skelnes faktisk ofte mellem de to betydninger af 'værende'.³⁶ Når 'værende' tages som participium, betegner ordet noget, som eksisterer til en given tid. 'Værende' som navneord betegner derimod tingenes overtidslige væsen eller "hvadhed" ("*quidditas*"), som kan siges at være til (være 'værende'), når blot "det ikke er i modstrid med dem [tingene] at være til". For at noget kan kaldes 'værende', er det med andre ord nok, at det er muligt og dermed adskiller sig fra rent tænkte ting (såsom runde firkanter og fantasivæsner), som ikke kan være til og derfor i Guds evige forstand erkendes som umulige.³⁷ Men hvilken betydning af 'værende' er relevant for metafysikken? Ifølge Mastri ser enhver videnskab generelt bort fra sin genstands aktuelle eksistens. Det er fordi videnskaberne er interesserede i almene og overtidslige strukturer. Tilsvarende kan metafysikken ikke bruge den participielle betydning af 'værende' til noget. Forståelsen af 'værende' som navneord er "mere filosofisk og mere udbredt blandt forskerne", og det er sådan metafysikerne "i reglen" forstår begrebet om det værende, oplyser Mastri.

Ibn Sina tænkte som sagt Gud som ren eksistens og skabningen som kendetegnet ved at have et væsen, som ikke er sammenfaldende med dets eksistens, dvs. ved ikke nødvendigvis at være til. Hos Mastri finder vi en lignende differentiering. Han mener ganske vist ikke, at Gud ikke har noget væsen, men derimod, at Guds eksistens *hører til* Guds væsen.³⁸ For alle andre

---

36. Jf. henvisningerne til andre forfattere hos Andersen (2016) 253–254.

37. Jf. Mastri, *Disp. Met.*, disp. 8, q. 1, art. 3, n. 37, in *Cursus philosophicus*, bd. V, 27a, hvor Mastri forklarer, at Gud både erkender mulige og umulige ting ("*aeque Deus possibilia, ac impossibilia novit*"); se hertil Hoffmann (2002) 295.

38. Mastri, *Disp. Theol.* I, disp. 2, q. 1, n. 2, 11a: "[H]oc ita debet intelligi, ut existentia sit de essentia Dei, & praedicatum ejus quidditativum, uti in creatura est modus duntaxat intrinsecus." Angående andre aspekter af Mastris diskussion af Guds eksistens se Andersen (2016) 458–471.

ting, dvs. hele skabningen henhv. alt endeligt værende, er eksistens derimod kun en "intrinsisk modus". Netop med henblik på skabningen hedder det i vores tekst, at "eksistens er ikke et hvadhedsligt begreb" ("*existentia non est praedicatum quidditativum*") – hvilket umiddelbart må minde læseren om Immanuel Kants berømte diktum i *Kritik af den rene fornuft*, at "væren er åbenbart ikke noget virkeligt prædikat" ("*Sein ist offenbar kein reales Prädikat*").³⁹ Kant vil dermed sige, at vi ikke siger noget om noget, når vi siger, at noget er eller kan være til, og det gælder også for Gud. I den scotistiske tradition, som Mastri står i, er 'værende', taget som væsen, derimod det første vi kan sige om alting, derunder også Gud, om end der dermed kun gives udtryk for en første og endnu forvirret erkendelse, hvoraf dog et distinkt univokt og transcendent begreb om det værende kan afledes, nemlig det begreb, som metafysikken handler om. Ibn Sina, Mastri (med Duns Scotus) og Kant står således for hver deres historiske variation af forholdet mellem væsen og eksistens.

Disputatio II.

De Natura Entis⁴⁰

1. Cum in Disp. prooemiali sufficienter explicata sint, quae ad naturam Metaphysicae, ut scientia quaedam est, pertinebant; nunc ejus texturam prosequi volentes; ut eo utamur ordine, qui in disciplinis tradendis magis est congruus, ab iis disputationes inchoabimus, quae spectant ad naturam objecti ejus adaequati, cumque hoc sit ens reale, & per se quatenus ens est, hinc prima omnium Metaphysicarum disputationis erit de natura, seu conceptu entis realis, quod est commune Deo, & creaturae, substantiae, & accidenti, & dici solet ens transcendentis sumptum, ut exclu-

2. Disputation

Om det værendes natur

1. Da det i den indledende disputation blev tilstrækkeligt forklaret, hvad der hører til metafysikkens natur, for så vidt som den er en videnskab, vil vi nu fortsætte med dens vævning. For at overholde den orden, som egner sig bedst i fremstillingen af videnskaberne, vil vi begynde med de disputationer, som handler om dens adækvate genstands natur, og da det drejer sig om det reale værende i sig selv og for så vidt som det er værende, så handler denne første metafysiske disputation om det reale værendes natur eller begreb, som er fælles for Gud og skabningen, substans og

39. I. Kant, *Kritik der reinen Vernunft*, B627 (dansk oversættelse *Kritik af den rene fornuft*, 2002, 416).

40. Denne tekst er fra Mastri, *Disp. Met.*, disp. 2, n. 1, in *Cursus philosophicus*, bd. IV, 25.

datur ens transcendentissime captum, quod est commune ad ens reale, & rationis, ac proinde in omni schola citra fere controversiam statuitur aequivocum, ut docet Magister formalitatum art. 1. §. *advertendum ulterius*, quae etiam distinctio innuitur a Scoto quol. 3. art. 1.

Verum, quia nomen entis in suo significato duo involvit, essentiam nempe, & existentiam: Initio hujus disputationis solet dubitari, quid praecipue significet, an hanc vel illam; cui dubitationi breviter satisfieri potest per duplicem entis acceptionem, quam Doctor significavit 1. d. 36. q. un. ad 1. prin. & 1. Periher. q. 8. ad 3. & omnis schola recipit; ens enim, utpote deductum a verbo substantivo *sum, es, est*, quod significat esse, dupliciter sumi potest, primo

accidens, og som man plejer at kalde for det værende i transcendent betydning, til forskel fra det værende i højst-transcendent betydning, som er fælles for det reale værende og det tænkte værende, og som derfor i alle skoler næsten uden strid antages at være ækvivok, som formaliteternes mester lærer i første artikel (stykket, der begynder med "Endelig må man betænke"),⁴¹ og denne skelnen har også støtte i Scotus, *Hvødsomhelst*, kvæstion 3, artikel 1.⁴²

Men da nu ordet 'værende' har to betydninger, nemlig væsen og eksistens, plejer man i begyndelsen af denne disputation at spørge sig, hvad det hovedsageligt betegner, det ene eller det andet. Dette spørgsmål kan hurtigt besvares gennem den dobbelte forståelse af 'værende', som doktoren angiver i første bog, dist. 36, eneste kvæstion, angående det første [argument],⁴³ og i første bog af *Om fortolkning*, ottende kvæstion, angående det tredje

41. Antonius Sirectus, *Tractatus formalitatum moderniorum*, art. 1, Venedig, 1588, 16: "*Advertendum ulterius, quod ens capitur dupliciter, uno modo transcendentem: alio modo transcendentissime. Ens transcendentissime captum est aequivocum quacunquae aequivocatione: quia ut sic capitur ens, est commune ad ens reale, & ens rationis, & clarum est, quod ut sic, non dicit aliquem conceptum unum [...]. Ens vero transcendentem captum est ens commune ad Deum & creaturam.*" Sirectus havde tilnavnet *magister formalitatum*, "formalitetersnes mester", og var en hovedautoritet blandt de (overvejende scotistiske) forfattere, som skrev "formalitetsafhandlinger", som kaldtes således pga. disse afhandlingers fokus på Duns Scotus' "formale distinktion" og relaterede emner.

42. Ioannes Duns Scotus, *Quaestiones quodlibetales*, q. 3, n. 2, *Opera omnia*, bd. 12, Lyon, 1639, 67, hvor Scotus skelner mellem tre betydninger af begrebet 'ting', som han efterfølgende (n. 3, 68) sammenfatter med følgende ord: "*Sic ergo sub primo modo, communissime, continentur ens rationis, & ens quodcunque reale. Sub secundo, ens reale & absolutum. Et sub tertio, ens, & absolutum, per se ens.*"

43. Ioannes Duns Scotus, *Ordinatio I*, d. 36, q. un., nn. 48–49, ed. Vat. VI, 290 (her forudsættes blot, at 'værende' kan betyde både væsen og eksistens).

participialiter, hoc est tanquam participium ab ipso verbo deductum; deinde nominaliter, hoc est tanquam nomen substantivum ab eodem verbo derivatum; quam distinctionem immerito inficiatur Dominic. Soto in Antepredic. cap. 4. q. 1. quia cum participium consignificet tempus, consequenter significabit exercitium actualiter essendi, sive existendi; si autem sumatur nominaliter, significat absolute ipsum esse rei, quo aliquid est in se, praescindendo a quacunque temporis differentia, qua ratione Arist. 3. de anim. 9. distinguit inter esse magnitudinis, & magnitudinem esse, dum ait, *quoniam autem aliud est magnitudo, & magnitudinis esse, alia translatio clarius habet aliud est magnitudinem esse, & aliud magnitudinis esse, & denique haec distinctio fundatur quoque in communi usu loquendi, nam de Petro in rerum natura existente dicimus per propositionem de secundo adjacente, quod Petrus est, idest, est existens, & pariter etiam nomen entis applicamus rebus non existentibus, dummodo eis esse non repug-*

[argument],⁴⁴ og som alle skolerne godtager. For 'det værende', som jo er afledt af det substantielle udsagnsord 'er',⁴⁵ som betyder 'at være', kan forstås på to måder, for det første participielt, dvs. som et participium afledt af dette udsagnsord, og desuden nominelt, dvs. som et navneord afledt af selv samme udsagnsord – hvilken skelnen Domingo Soto med urette afviser i *For-kategorierne*, kap. 4, første kvæstion.⁴⁶ For participiet medbetegner tiden og må således betegne værens eller eksistensens aktuelle udøvelse. Men forstås ordet nominelt, så betegner det absolut set selve tingens væren, hvorigennem den i sig selv er noget, idet der ses bort fra enhver tidlig bestemmelse. Af denne grund skelner Aristoteles i tredje bog af *Om sjælen*, 9, mellem 'en størrelses væren' og 'at være en størrelse', idet han siger, "eftersom imidlertid en størrelse og en størrelses væren er noget forskelligt"; en anden oversættelse er klarere: "at være en størrelse er én ting, en anden størrelsens

44. Ioannes Duns Scotus, *In primum librum Perihermenias*, q. 8, n. 70, OPh. II, 90 (her skelner Scotus udtrykkeligt: "*ens potest esse participium et nomen*").

45. Mastri står her i gæld til Priscians lærebog om grammatik, hvor 'er' i et forsøg på at gengive det græske ὄνμα ὑπαρκτικόν kaldes for et 'substantielt udsagnsord' ("*verbum substantivum*"); jf. fx Priscian, *Institutionum grammaticarum libri XVIII*, lib. VIII, Leipzig, 1855, 414. (Jeg skylder den anonyme reviewer tak for at gøre mig opmærksom på Priscian).

46. Domingo Soto, *In librum praedicamentorum*, cap. 4, q. 1, in *In Porphyrii Isagogen, Aristotelis Categorias librosque de Demonstratione*, Venedig, 1587, 135aC, afviser at skelne mellem de to betydninger af 'værende', da dette ord efter hans mening altid må forstås som et participium ("*ens semper est participium verbi sum, sicut existens, verbi existo*"); fuldt citat i Andersen (2016) 253. Før Mastri havde allerede Francisco Suárez, *Disp. Met. I*, disp. 2, sect. 4, n. 2, Paris, 1866, 88a, henvist til Sotos afvisning af den dobbelte betydning af 'værende'.

net, ut cum dicimus, scientiam esse de entibus realibus, quam tamen certum est abstrahere ab actuali existentia.

Itaque si ens primo modo accipiatur, scilicet participialiter ex vi participii tempus consignificantis, & exercitium existentiae, significat primario existentiam, seu rem actu existentem: sed si sumatur secundo modo, significat essentiam, & quidditatem rei, seu rem habentem essentiam, & quidditatem ex vi nominis concreti, unde hoc modo describitur a Scoto quol. 3. cit. art. 1. in arctiori entis

væren".⁴⁷ Og desuden har denne skelnen et grundlag i den almindelige måde at tale på, for om den Peter, der eksisterer i virkeligheden, siger vi med et udsagn af typen 'det andet vedhæng',⁴⁸ at "Peter er til", dvs. at han eksisterer, og tilsvarende anvender vi navneordet 'værende' på de ikke-eksisterende ting, når blot det ikke er i modstrid med dem at være til, ligesom vi siger, at en videnskab handler om de reale værende ting, hvor det jo er klart, at den abstraherer fra aktuel eksistens.

Hvis 'værende' således tages i første betydning, nemlig participielt, dvs. som et participium, der medbetegner tiden og eksistensens udøvelse, så betegner det først og fremmest eksistensen eller den ting, der aktuelt eksisterer. Men tages det på den anden måde, dvs. som et konkret navneord, så betegner det tingens væsen og hvadhed eller den ting, der har et væsen og en hvadhed. Derfor beskrives

---

47. Aristoteles, *De anima* III,4 429b 10. Selvom ordlyden ikke helt passer, gælder henvisningen ret sikkert de to latinske oversættelser, den "gamle" oversættelse og Michael Sophianus' oversættelse, som begge er indeholdt i Giunta-udgaven af Aristoteles' samlede værker fra 1562, bind 5, fol. 155vF; "9" angiver nummeret på Ibn Rushds kommentar trykt sammesteds. Bemærk, at Mastri her ikke bedriver selvstændig Aristoteles-fortolkning, men derimod blot gentager en pointe, som han uden tvivl kender fra den samtidige skolastiker Zaccaria Pasqualigo, *Disp. Met.*, vol. 1, disp. 25, sect. 1, n. 1, Rom, 1634, 184b. Mastris sammenligning af de to oversættelser vidner desuden om hans ringe interesse for Aristoteles' græske tekst.

48. Forklaringen af udsagn af typerne 'det andet vedhæng' og 'det tredje vedhæng' hører til standardinventaret i den skolastiske logik. I udsagn af typen 'det andet vedhæng' prædiceres ikke noget andet om subjektet end verbet selv ("Peter er til"), hvilket derimod er tilfældet i udsagn af typen 'det tredje vedhæng' ("Peter er hvid"); jf. fx Johannes Versors kommentar i Petrus Hispanus, *Summulae logicales cum Versorii Parisiensis clarissima expositione*, tract. 1, Venedig, 1572, fol. 14vG–H. Vi finder også en diskussion af de to udsagnstyper i Mastri og Belluto, *Dialecticae institutiones*, pars. 1, tract. 2, cap. 1, nn. 48–49, in *Cursus philosophicus*, bd. I, 15a (det er den del af logikken, som også udkom under titlen *Institutiones logicales*, jf. ovenfor).

acceptatione, quam ibi assignat, ut ab ente rationis secernitur, esse illud, *quod habet, vel habere potest entitatem extra animam*, licet autem Grammaticorum captui prior acceptio entis scilicet participialiter sumpti sit magis prompta, & accommodata, posterior tamen est magis philosophica, & a sapientibus frequentius usurpata, dicunt enim ens esse quidditativum, ac essentialiter rerum praedicatum universalissimum, quod sane de ente participialiter sumpto intelligi non potest, quia existentia non est praedicatum quidditativum, nisi solius Dei necessario existentis, ut suo loco constabit; ens, ergo nominaliter sumptum regulariter apud Metaphysicos usurpatur; sicut etiam apud eosdem absolute sumptum, & sine ulla modificatione non ens rationis, vel in anima, significat, sed ens reale, & extra animam; juxta regulam logicalem, quod analogum in propositione positum stat semper pro potiori significato, ens autem commune enti reali, & rationis est aequivocum analogum, ut infra suo loco; de ente ergo transcendentem sumpto, & nominaliter, quo pacto est objectum Metaph. disp. instituimus.

det værende taget på denne måde af Scotus i *Hvadsomhelst*, i den allerede citerede tredje kvæstion, artikel 1, som den snævrere betydning af 'værende', som han der bestemmer sådan, at det værende adskiller sig fra det tænkte værende ved, at det er "det, der har eller kan have entitet uden for sjælen".⁴⁹ Selvom den første forståelse af 'værende', som er grammatikernes, nemlig som taget participielt, er mere umiddelbar og ligetil, så er dog den anden forståelse mere filosofisk og mere udbredt blandt forskerne. De siger nemlig, at 'værende' er tingenes hvadhedslige, væsentlige og højst universelle prædikat, og sådan kan man bestemt ikke forstå 'værende' taget participielt, for eksistens er ikke et hvadhedsligt prædikat, bortset fra i Guds tilfælde, da han eksisterer med nødvendighed, som vi skal begrunde på passende sted. Derfor benyttes 'værende' hos metafysikerne i reglen som taget i nominal betydning. Og hos dem betegner det, absolut forstået og uden nogen modifikation, ikke tænkt værende eller værende i sjælen, men derimod reelt værende eller værende uden for sjælen. Det er i overensstemmelse med den logiske regel, at det analoge, som sættes i et udsagn, altid står for det stærkere betegnede,⁵⁰ og 'værende', som er

49. Ioannes Duns Scotus, *Quaestiones quodlibetales*, q. 3, n. 2, *Opera omnia*, bd. 12, Lyon, 1639, 67. Mastri citerer dog tilsyneladende ordlyden fra en tidligere trykt udgave, jf. Andersen (2016) 256. Der findes endnu ingen tekstkritisk udgave af *Quaestiones quodlibetales*.

50. Det analoge begreb betegner altså primært én ting, som en anden ting står i forhold til. Det synes at være en udbredt "regel". Scotisten Petrus Thomae, *Quaestiones de ente*, q. 10, art. 1, ll. 164–167, Leuven, 2018, 265, præsenterer en position, som hævder, at det analoge begreb 'værende' primært betegner Gud, og ikke skabningen; også det er "*secundum regulam de termino pure analogo*".

fælles for det reelt værende og det tænkte værende, er ækvivokt-analogt, som det vises senere på et passende sted.⁵¹ Vi begynder altså med en disputation om det værende forstået transcendent og nominelt, sådan som det er genstand for metafysikken.

4. Indføringen i den syvende disputation: Projektet i værkets andet bind

Mastris *Disputationer om metafysik* består af to bind. Efter at have forklaret metafysikkens videnskabsteoretiske forudsætninger i den første disputation og dens genstands beskaffenhed i den anden disputation går Mastri i det første binds øvrige fire disputationer over til at diskutere de principper, som kan bruges i beviset for det værendes egenskaber, og disse egenskaber selv, dvs. transcendentalierne.⁵² De transcendentaliere, som Mastri (ganske udførligt) behandler, er 'det ene', 'det sande', 'det gode' og begrebsparrene 'aktuel – potentiel', 'nødvendig – kontingent' og 'samme – forskellig'. De tre førstnævnte transcendentaliere er standardinventar i alle skolastiske doktriner vedrørende det værendes egenskaber. Thomas Aquinas og Duns Scotus er således enige om, at de er "konvertible" med begrebet om det værende, fordi alt værende er ét, sandt (som genstand for erkendelse) og godt (som genstand for en vilje).⁵³ Derudover fremhæver Scotus, at der er en række begrebspar, hvis elementer taget hver for

---

51. Dette spørgsmål behandler Mastri udførligt i *Disp. Met.*, disp. 2, q. 9, nn. 231–282, in *Cursus philosophicus*, bd. IV, 87a–99b.

52. Det første bind er således struktureret i overensstemmelse med den opfattelse, at enhver videnskab handler om en genstand, hvis egenskaber kan bevises ved hjælp af særlige principper. Det er netop Mastris (aristoteliske) opfattelse; jf. Mastri, *Disp. Met.*, disp. 4, q. 1, n. 4, in *Cursus philosophicus*, bd. IV, 113a, citeret i Andersen (2018) 30; jf. desuden Aristoteles, *Anal. Post. I*, 10 76b11–16.

53. Jf. det store overblikstudie over transcendentalielærens historie i den middelalderlige filosofi Aertsen (2012); bemærk dog, at denne bogs væsentligste manko er, at Aertsen ikke behandler forfattere, som levede senere end Suárez, hvormed han går glip af hele den omfattende barokskolastiske litteratur om emnet.

sig ikke dækker alt værende, men netop taget som begrebspar gør de det. Det gælder således for alt værende, at det enten er nødvendigt eller kontingent osv. Mastris transcendentalielære er tydeligvis præget af Scotus' tilgang til det værendes egenskaber. Men hvor Scotus er mest optaget af at gøre teorien om det værendes egenskaber frugtbar for det metafysisk-teologiske projekt at redegøre for Guds attributter (og derfor desuden opererer med transcendentaler, som kun kan udsiges om Gud),⁵⁴ så bliver den hos Mastri nærmest til et strukturerende princip i første del af metafysikdisputationerne, nemlig for så vidt som han inden for transcendentalielæren finder plads til at diskutere en lang række metafysiske emner, som han ellers skulle integrere andre steder i værket.⁵⁵

Projektet i metafysikdisputationernes anden del er nu at stige ned fra den første dels betragtning af det værende og det værendes egenskaber på et rent alment niveau til en betragtning af bestemte regioner af det værende eller, som Mastri siger i den korte indføring i den syvende disputation, "at stige ned til de bestemte og særlige begreber om de værende ting". I denne henseende står han i dyb gæld til Francisco Suárez, hvis metafysikværk også bestod af to tykke bind, hvoraf det første handlede om det værende og dets transcendentale egenskaber (samt det værendes årsager, som Mastri og Belluto behandler i deres fysikbind), hvorimod det andet bind steg ned til en betragtning af lige præcis "de værende tings bestemte begreber" ("*definita[e] rationes entium*"). Mastris store gæld til Suárez springer straks i øjnene, hvis man sammenligner den følgende passus fra begyndelsen af Suárez' andet halvbind med den første del af Mastri-citatet nedenfor.

---

54. Det er de såkaldte "rene fuldkommenheder" ("*perfectiones simpliciter*"). Se dertil Wolter (1946) 162–175; der er desuden et par bemærkninger herom i Andersen (2005) 21–23. Angående diskrepansen mellem Scotus' og Mastris interesser i transcendentalielæren se Andersen (2016) 601–607, jf. også Andersen (2018) 29.

55. Vigtigst er hans meget omfattende behandling af læren om diverse slags forskel (*distinctio*) under transcendentaltet 'samme – forskellig'. Det er med andre ord her, Mastri behandler det emne, som den ovenfor nævnte Sirectus og andre "formalister" havde skrevet selvstændige afhandlinger om. Angående Mastris forhold til den formalistiske tradition se Andersen (2016) 659–668 og 685–696.

Dette er værkets anden hoveddel, i hvilken det – efter at det almene begreb om det værende og dets egenskaber, som udsiges reciprok om det, er blevet behandlet i den første del – er nødvendigt at stige ned til de værende tings bestemte begreber, for så vidt som denne videnskabs formale objekt og dens abstraktion tillader det. Dette kan imidlertid ikke ske på mere passende vis end gennem forskellige af det værendes inddelinger og dets enkelte led og gennem en nøje betragtning af disse.⁵⁶

Mastri følger ret nøje Suárez. Også han betoner, at nedstigningen til betragtningen af bestemte værende ting må være i overensstemmelse med metafysikkens abstraktion og omfanget af dens genstand. Nedstigningen kan altså ikke gå længere end til ting, der hører under det reale værende.⁵⁷ Abstraktionen, som må respekteres under nedstigningen, er den dobbelte abstraktion fra materien, som Mastri nævner i indføringen i den første disputation, og som han diskuterer udførligt senere i den disputation. Gud og de stofløse substanser kan således betragtes i metafysikken takket være deres væsentlige (*“per essentiam”*) abstraktion fra materien, hvorimod den fysiske del af virkeligheden kun kan betragtes i metafysikken, for så vidt som denne del af virkeligheden hører under det reale værende, der jo er indifferent (*“per indifferentiam”*) i forhold til materialitet og immaterialitet. Hvis vi skal holde fokus på den foreliggende tekstbid, så er det væsentlige, at Mastri her i overensstemmelse med Suárez siger, at nedstigningen må ske gennem en betragtning af *“det værendes inddelinger”*.

Her er Mastri så nødt til at forklare forskellen mellem disse *“divisiones entis”* og de såkaldte disjunktive transcendentalier, de ovennævnte begrebspar, som Mastri behandler i sin sjette disputation. Suárez har ikke det problem, for han følger ikke Duns Scotus i transcendentalielæren. Suárez kritiserer udtrykkeligt Duns Scotus for at forveksle det værendes inddelinger med dets

---

56. Francisco Suárez, *Disp. Met. II*, disp. 28 [prooem.], Paris, 1866, 1a: *“Haec est secunda principalis pars hujus operis; in qua postquam in priori de communi conceptu entis, illiusque proprietatibus, quae de illo reciproce dicuntur, tractatum est, ad definitas rationes entium descendere, quantum formale objectum, et abstractio hujus scientiae permittit, necessarium est. Hoc autem non potest commodius fieri, quam per divisiones varias ipsius entis, et membrorum ejus, eorumque exactam considerationem.”*

57. Bemærk, at selvom Mastri og Suárez er enige om, at metafysikkens genstand er det reelt værende, så finder Suárez i modsætning til Mastri plads til en behandling af det tænkte værende (*“ens rationis”*) i den sidste (appendiksagtige) disputation af sit metafysikværk; jf. Francisco Suárez, *Disp. Met. II*, disp. 54, Paris, 1866, 1014b–1041a.

disjunktive egenskaber.⁵⁸ Mastris løsning er at sige, at forskellige begrebspar faktisk kan forstås på begge måder. De kan tilsvarende behandles i forskellige metafysiske kontekster. Begrebsparret 'endelig – uendelig' spiller en vigtig rolle, fordi det er gennem disse "intrinsiske modi", at det almene begreb 'værende' inddeles i Gud og skabningen, som er den første og mest grundlæggende inddeling af alting, som er til. Som "intrinsiske modi" bestemmer begreberne 'endelighed' og 'uendelighed', og i øvrigt også 'eksistens', det værende, men "varierer ikke dets formale *ratio*" ("*non variat rationem eius formalem*").⁵⁹ Dvs. modierne ændrer ikke noget ved det værende som sådan, men er afgørende for de værende tings beskaffenhed.

Det andet bind skal altså tematisere Gud og skabningen, og da skabningen er lettere tilgængelig for os, starter Matri med en omfattende betragtning af det endelige værendes metafysiske struktur.⁶⁰ Derunder hører forklaringen af de skabte væsners ultimative afhængighed, men dog relative uafhængighed af Gud, en analyse af de almene begrebers ontologiske status og deres individuation samt det endelige værendes inddeling i substans og de ni accidentielle kategorier (hvor meget, hvad slags, forhold, hvor, hvornår, stilling, tilstand, handling, påvirkning), som vi kender fra Aristoteles' skrift *Kategorierne*.⁶¹

---

58. Jf. Francisco Suárez, *Disp. Met.* I, disp. 3, sect. 2, n. 11, Paris, 1866, 110a–b. Ovennævnte Antonius Andreae havde allerede i generationen efter Duns Scotus forsvaret dennes transcendenttalielære imod kritik af denne type; jf. Andersen (2016) 608–613.

59. Sådan definerer den tidlige scotist Frans fra Meyronnes (Franciscus de Mayronis) de intrinsiske modi; se hertil Andersen (2016) 426–427. Matri tilslutter sig denne definition, jf. *ibid.* 438.

60. I indføringen i den ottende disputation forklarer Matri, at han i dispositionen af det andet bind ikke følger naturens orden ("*ordo naturae*"), i hvilken Gud kommer først, men derimod en undervisnings eller læringens orden ("*ordo doctrinae*"), som tager udgangspunkt i det, som er lettest tilgængeligt for det menneskelige intellekt; jf. Matri, *Disp. Met.*, disp. 8, n. 1, in *Cursus philosophicus*, bd. V, 19. Se hertil Andersen (2016) 235–238.

61. Jeg overtager stort set de danske betegnelser for accidenserne fra Aristoteles-bindet i serien *De store Tænkere*, 1991, 36.

Disputatio VII.

De Divisionibus Entis⁶²

1. Postquam in superiori tomo, praecedentibusque disputationibus de communi conceptu entis, deque ejusdem principii, & proprietatibus actum est praescindendo a specialibus rationibus entium: modo in hoc posteriori ad definitas, peculiaresque entium rationes, quantum abstractio hujus scientiae, & latitudo objecti ejus nobis permittit, descendere opus est; quoniam autem talis descensus fieri nequit, quam per varias entis divisiones in sua membra, ideo exordium hujus secundi Tomi sumimus a disputatione de Divisionibus entis.

Hic autem recolere oportet, quod dicebamus supra disp. 4. q. 2. num. 29. 32. quod quidam modi, vel differentiae condividentes ens in communi, ut finitum, & infinitum, necessarium, & contingens, &c. capi possunt dupliciter, vel sic simul sumpta circumscribunt unicam entis passionem, & cum ipso adaequate convertibilem; & in hoc sensu de ipsis actum est disp. praeced. vel ut disjunctim important diversos modos intrinsecos, quibus ens contrahitur, & dividitur, & in hoc sensu de ipsis agimus in praesenti disput.

7. Disputation

Om det værendes inddelinger

1. Efter at det værendes almene begreb og dets principper og egenskaber i det første bind og i de foregående disputationer er blevet behandlet, idet der blev set bort fra de værende tings særlige begreber, er det opgaven i dette sidste bind at stige ned til de bestemte og særlige begreber om de værende ting, for så vidt som denne videnskabs abstraktion og dens genstands omfang tillader os det. Da nu en sådan nedstigning ikke kan finde sted på nogen anden måde end gennem de forskellige inddelinger af det værende i dets enkelte led, så begynder vi dette andet bind med en disputation om det værendes inddelinger.

Her er det imidlertid nødvendigt at huske på, hvad vi sagde ovenfor i den fjerde disputation, kvæstion 2, nn. 29 og 32,⁶³ nemlig at visse modi eller differenser, som inddeler det almene værende, såsom endelighed og uendelighed, nødvendighed og kontingens osv., kan tages i to betydninger, enten således, at de taget på én gang beskriver en enkelt af det værendes egenskaber, som er adækvat ombyttelig med det værende, og taget i denne betydning er de blevet behandlet i den forudgående disputation, eller sådan, at de taget disjunktivt implicerer forskellige intrinsiske modi, gennem hvilke det værende indsnævres og inddeles, og det

62. Denne tekst er fra Mastri, *Disp. Met.*, disp. 7, n. 1, in *Cursus philosophicus*, bd. V, 1.

63. Mastri, *Disp. Met.*, disp. 4, q. 2, nn. 29 og 32, in *Cursus philosophicus*, bd. IV, 118b–119b.

er som taget i denne betydning, at vi behandler dem i nærværende disputation.

5. Indføringen i den trettende disputation: Gud og englene i metafysikken – eller dog alligevel i teologien?

Indføringen i den trettende disputation begynder med en reference til den tolvte bog af Aristoteles' *Metafysik*, hvor de "abstrakte substanser" ifølge et udsagn i *Om sjælen* undersøges på det menneskelige intellekts præmisser. Mastri udlægger dette sådan, at Aristoteles i den tolvte bog af *Metafysikken* redegør for de abstrakte substanser "ved hjælp af det naturlige lys", hvilket i Mastris kristne optik naturligvis står i modsætning til åbenbaringens overnaturlige lys. Så i Aristoteles' tolvte bog og i Mastris trettende disputation drejer det sig om naturlig teologi – og det var jo netop et af de navne metafysikken havde på grund af dens grundlæggende arbejde med "Gud og de øvrige separate substanser" (jf. indføringen i den første disputation).

De nævnte substanser er englene. Med et lån fra den nyplatoniske kosmologi kalder Mastri dem også for "intelligenser" (som nævnt ovenfor), men her hvor vi nærmer os teologien bliver det klart, at disse entiteter er sammenfaldende med den kristne traditions bud på, hvilke immaterielle substanser, der kunne befolke det ontologiske tomrum mellem mennesket og skaberen. Hvad kan metafysikken, hvis den kun må støtte sig til det naturlige lys, sig om dem og Gud? Desværre ikke så meget. En metafysik, som er menneskelig mulig, altså "vores metafysik" i modsætning til "metafysikken i sig selv", har kun begrænset adgang til denne del af virkeligheden og må derfor konstruere særlige begreber til formålet. Mastri refererer her til diskussionen af metafysikkens videnskabsteori i den første disputation, hvor han forklarede, at vi kan begribe Gud og englene med sammensatte begreber, som gennem abstraktion og negation er dannet med udgangspunkt i vores erfaringsverden. Sådanne begreber kunne være 'det uendeligt værende' (Gud) eller 'immaterielle substanser' (englene). Vi råder derimod ikke over simple begreber, som ud-

springer direkte fra Guds eller englenes væsner.⁶⁴ Metafysikken i sig selv, dvs. en metafysik, som ikke er bundet til vores erkendelses begrænsninger, ville kunne tematisere englene med sådanne begreber. Guds særlige bestemmelser er derimod forbeholdt “den overnaturlige åbenbaringsteologi”, erfarer vi. Det er, fordi Gud som erkendelsesgenstand selv bestemmer, om og hvornår han erkendes (han er et “*obiectum voluntarium*”),⁶⁵ og det sker netop gennem åbenbaring.

Selvom han tydeligvis har en klar forestilling om, hvordan Gud og englene ville kunne begribes i hans version af en menneskelig mulig metafysik, og selvom selve læren om den dobbelte abstraktion fra start af var lagt an på at retfærdiggøre især denne del af metafysikken, så lader Mastri den naturlige teologi falde til jorden. Eller rettere han udskyder denne del af metafysikken til den egentlige teologi, som Mastri efterfølgende udfoldede i fem folianter (fire bind *Sentenskommentar* og et bind *Moralteologi*). I vores tekst begrundes dette skridt med det noget selvmodsigende argument, at vores naturlige viden om de immaterielle substanser på den ene side er “særdeles svag og lille af omfang”, mens en fremstilling af denne viden ville føre til, at det andet metafysikbind ville “svulme op” og blive langt mere omfattende end det første bind – hvilket jo synes at forudsætte, at det alligevel ikke er så lidt, Mastri har at sige om sagen. Mens Gud og englene naturligvis behandles ganske udførligt i teologien, nøjes Mastri i den ret korte trettende disputation med at diskutere rent epistemologiske aspekter af læren om de immaterielle substanser. Hans diskussion kan sammenfattes under spørgsmålet, hvad vi overhovedet “*naturaliter*” kan vide om denne del af virkeligheden.⁶⁶

Med andre ord svarer fremstillingen af metafysikken til syvende og sidst ikke til Mastris metafysikbegreb. Eller vi kan, med Mastris terminologi i ind-

---

64. Mastri, *Disp. Met.*, disp. 1, q. 1, n. 11, in *Cursus philosophicus*, bd. IV, 4a–b: “[A]dvertendum est [...] quod conceptus proprii possibles haberi de substantia separata sunt in duplici differentia, quidam sunt proprii ex propriis idest immediate ex ejus substantia, & essentia avulsi, quidam vero proprii ex communibus, qui nimirum ex aggregatione plurium communium constituuntur, & substantiae separatae appropriantur.” Mastri støtter sig her til renaissance-scotisten Antonio Trombetta – som dokumenteret i Andersen (2016) 176–178, jf. også Andersen (2018) 11. Se endvidere Andersen (2016) 159–203 for en diskussion af Mastris brug af Duns Scotus’ skelnen mellem en “metafysik i sig selv” og en “metafysik i os”.

65. Mastri, *Disp. Met.*, disp. 1, q. 1, n. 11, in *Cursus philosophicus*, bd. IV, 4b.

66. For titlerne på den trettende disputationens fire kvæstioner se Andersen (2018) 15.

føringen i den anden disputation, sige, at der er en diskrepans mellem metafysikkens *“natura”* og dens *“textura”*. Nu kan man naturligvis trække på skuldrene og mene, at det da er ligegyldigt, hvor Mastri diskuterer Guds og englenes væsen og attributer. Jeg mener imidlertid, at vi af Mastris overvejelser om selve disponeringen af hans værker lærer noget væsentligt om den skolastiske filosofis situation i 1600-tallet. For Mastri var arvtager af en lang tradition og stod over for opgaven at genformulere denne traditions filosofiske arv på den nye tids præmisser, dvs. inden for rammerne af et omfattende *Cursus philosophicus* og under konstant hensyntagen til nyere udviklinger i den ikke-scotistiske skolastik. Hans problemer med disponeringen af metafysikværket, eller: hans mislykkede metafysiske system, vidner om vanskeligheden ved dette overordnede projekt.

Disputatio XIII.

De substantiis Spiritualibus
Deo, & Intelligentiis⁶⁷

1. Considerationem substantiarum abstractarum, quatenus naturali lumine sunt cognoscibiles, Aristot. 3. de Anima 36. remisit ad primam Philosophiam his verbis, *utrum contingat aliquid separatorum intelligere, ipsum existentem non separatum a magnitudine, aut non; considerandum est posterius, & ideo Aristot. de his agit libr. 12 Metaphysic. dictum est autem disputat. 1. Metaphys. quaest. 1. numer. 10. & 11. Intelligentias pertinere ad Metaphysicam nostram quantum ad conceptus proprios*

13. Disputation

Om de åndelige substanser,
dvs. Gud og intelligenserne

1. I tredje bog af *Om sjælen*, 36, henviser Aristoteles betragtningen af de abstrakte substanser (for så vidt som de kan erkendes ved hjælp af det naturlige lys) til den første filosofi med disse ord: “Hvorvidt det er muligt at forstå noget vedrørende de separate [substanser], når [den erkendende] selv ikke eksisterer adskilt fra størrelse, eller ej, må diskuteres senere”;⁶⁸ og derfor behandler Aristoteles disse ting i tolvte bog af *Metafysikken*.⁶⁹ Det blev dog sagt i den første metafysiske

67. Denne tekst er fra Mastri, *Disp. Met.*, disp. 13, n. 1, in *Cursus philosophicus*, bd. V, 308.

68. Aristoteles, *De anima* III 7,431b 16–19 (Mastri citerer ordlyden i den “gamle” latinske oversættelse, som er indeholdt i Giunta-udgaven, bind 5, fol. 174vaD; “36” angiver nummeret på Ibn Rushds kommentar trykt sammesteds).

69. Aristoteles, *Met.* XII, handler som bekendt om den første ubevægede bevæger og andre evige væsner og deres evige bevægelser.

ex communibus, & ad Metaphysicam in se quoad conceptus proprios ex propriis; rationes autem proprias, & ex propriis ipsius Dei pertinere ad Theologiam supernaturaliter revelatam; & quidem in hac ultima Disputat. mens erat exacte pertractare de Deo, & Intelligentiis quantum ad praefatos conceptus ad Metaphysicam pertinentes, & de eorum attributis naturaliter cognoscibilibus, ut in Tomo physico in fine de primo Motore pollicitus eram; ceterum quia cognitio de his substantiis, si intra solos naturalis luminis terminos sistamus, admodum debilis est, ac exigua, ut ait Aristot. 2. Metaphys. text. 1. *sicut Vespertilionum oculi ad lumen dici se habent, ita & intellectus animae nostrae ad ea, quae manifestissima omnium sunt*, consultius visum est totam hanc tractationem ad Sacram Theologiam reservare, ac etiam ne volumen hoc secundum Metaphys. nimis excrescat, & mole primum excedat; quare hic perfunctorie solum existentiam, & naturam harum nobilium substantiarum venabimur caetera ad essentiam, & attributa illarum spectantia ad Theologiam reservando exactius pertractanda.

disputation, kvæstion 1, nn. 10–11,⁷⁰ at intelligenserne hører til i vores metafysik for så vidt deres særegne men alment funderede begreber angår, men i metafysikken i sig selv for så vidt deres særegne og særegent funderede begreber angår, mens de særegne og særegent funderede begreber om Gud selv hører hjemme i den overnaturlige åbenbaringsteologi. I denne sidste disputation havde forstanden nu skulle give en nøjere behandling af Gud og intelligenserne i kraft af deres førnævnte begreber, for så vidt som de hører til i metafysikken, og af deres attributter, som kan erkendes på naturlig vis, sådan som jeg med henblik på den første bevæger lovede i slutningen af bindet om fysik.⁷¹ Men da erkendelsen af disse substanser er særdeles svag og lille af omfang, især hvis vi blot bliver stående ved de emner, [der kan erkendes] ved det naturlige lys, (som Aristoteles siger i anden bog af *Metafysikken*, tekst 1: “Sådan som flagermusenes øjne siges at forholde sig til lyset, sådan er det også med vores forstand i forhold til de ting, som af alle er allermost åbenlyse”),⁷² så synes det at være en god idé at reservere hele denne behandling til den hellige teologi, hvorved dette andet bind om metafysik heller ikke svulmer op

70. Mastri, *Disp. Met.*, disp. 1, q. 1, nn. 10–11, in *Cursus philosophicus*, bd. IV, 4a–b; jf. note 64.

71. Mastri og Belluto, *Disp. Phys.*, disp. 15, q. 8, art. 3, n. 107, in *Cursus philosophicus*, bd. II, 384b: “Cum igitur dari unum primum ens non ad Physicum, sed ad Metaphysicum spectet investigare, rationabiliter, quae de aliis attributis primi motoris in 8. Phys. disputantur a Doctoribus, puta de libertate, infinitate, unitate, indivisibilitate, immensitate, & immutabilitate ejusdem, in Metaphysica ipso primo motore favente pertractabimus.”

72. Aristoteles, *Met.* II,1 993b 9–11 (Mastri citerer ordlyden i Bessarions latinske oversættelse, som er indeholdt i Giunta-udgaven, bind 8, fol. 28rbF).

og overgår det første i vægt. Derfor vil vi her kun overfladisk gå ind på disse ædlere substansers eksistens og natur, hvorimod vi reserverer den nøjere betragtning af deres væsen og attributter til teologien.

Bibliografi

Primærlitteratur (ved historiske udgaver nævnes trykkeren som angivet på titelbladet)

Aristoteles. 1562. *Omnia quae extant opera*. Venedig: Apud Iunctas ("Giunta-udgaven").

– 1831. *Aristoteles Graece*. Ed. I. Bekker. To bind. Berlin.

– 1991 (anden udgave). Bind i serien *De store Tænkere*. Overs. A. Stigen. København.

Kant, Immanuel. 1998. *Kritik der reinen Vernunft*. Ed. J. Timmerman. Hamburg.

– 2002. *Kritik af den rene fornuft*. Overs. C.B. Østergaard. København.

Mastri, Bartolomeo. 1646–47. *Disputationes in XII. Arist. Stag. Libros Metaphysicorum*. To bind. Venedig: Typis Marci Ginammi.

– 1731. *Disputationes theologicae*. Fire bind. Venedig: Ex Typographia Balleoniana.

Mastri, Bartolomeo og Bonaventura Belluto. 1708. *Philosophiae ad mentem Scoti cursus integer*. 5 bind. Venedig: Apud Nicolaum Pezzana.

Pasqualigo, Zaccaria. 1634–36. *Disputationes metaphysicae, quibus, quae ad primam Philosophiam spectant, accurate exponuntur*. To bind. Rom: Ex Typographia Andreae Phaei.

Petrus Hispanus. 1572. *Summulae logicales cum Versorii Parisiensis clarissima expositione*. Venedig: Apud F. Sansovinum. Genoptrykt Hildesheim, 1981.

Petrus Thomae. 2018. *Quaestiones de ente*. Ed. G.R. Smith. Leuven.

Priscianus Caesariensis. 1855. *Institutionum grammaticarum libri XVIII*. Bind 1. Ed. H. Keil. Leipzig.

Scotus, Ioannes Duns. 1639. *Opera omnia*. Ed. Lucas Wadding. Lyon: Sumptibus Laurentii Durand. Genoptrykt Hildesheim: Olms, 1968–69.

– 1950–. *Opera omnia*. Ed. C. Balić et al. Civitas Vaticana.

– 1997–2006. *Opera philosophica*. Ed. G.J. Etzkorn et al. St. Bonaventure, New York.

Sirectus, Antonius. 1588. *Tractatus formalitatum moderniorum*. In *Quinque illustrium auctorum Formalitatum Libelli*. Venedig: Apud Franciscum de Franciscis Senensem.

Soto, Domingo. 1587. In *Porphyrii Isagogen, Aristotelis Categorias librosque de Demonstratione*. Venedig: Ex Officina Dominici Cuerraei & Jo. Baptist, fratrum.

Suárez, Francisco. 1866. *Disputationes Metaphysicae*. In *Opera omnia*, vol. 25–26. Ed. C. Berton. Paris: Apud Ludovicum Vivès. Genoptrykt Hildesheim: Olms, 1965.

Thomas Aquinas. 1935. In *Metaphysicam Aristotelis commentaria*. Ed. M.-R. Cathala. Torino.

– 1965. Bind i serien *De store Tænkere*. Overs. H. Roos. København.

Sekundærlitteratur

Aertsen, J.A. 2012. *Medieval Philosophy as Transcendental Thought: From Philip the Chancellor (ca. 1225) to Francisco Suárez*. Leiden – Boston.

Andersen, C.A. 2005. "Indledning". In Johannes Duns Scotus, *Afhandling om det første princip*. Overs. C.A. Andersen. København: 7–44.

– 2016. *Metaphysik im Barockscotismus. Untersuchungen zum Metaphysikwerk des Bartholomaeus Mastrius. Mit Dokumentation der Metaphysik in der scotistischen Tradition ca. 1620–1750*. Amsterdam – Philadelphia.

– 2018. "Grundlæggende træk af Bartolomeo Mastris scotistiske metafysik". *AIGIS* 2018/2: 1–45.

Bertolacci, A. 2017. "Ibn Sīnā (d. 428/1037), *Metaphysics of the Shifā'*". In K. El-Rouayheb og S. Schmidtke (eds.), *The Oxford Handbook of Islamic Philosophy*. New York: 143–68.

Di Vona, P. 1968. *Studi sulla scolastica della controriforma. L'esistenza e la sua distinzione metafisica dall'essenza*. Firenze.

Doyle, J.P. 1990. "Extrinsic Cognoscibility: A Seventeenth Century Supertranscendental Notion". *The Modern Schoolman* 68: 57–80.

– (ed.). 2004. Francisco Suárez. *A Commentary on Aristotle's Metaphysics or "A Most Ample Index to the Metaphysics of Aristotle" (Index locupletissimus in Metaphysicam Aristotelis)*. Marquette University Press.

Forlivesi, M. 2002. *Scotistarum princeps. Bartolomeo Mastri (1602–1673) e il suo tempo*. Padova.

– (ed.). 2006. *Rem in seipsa cernere, Saggi sul pensiero filosofico di Bartolomeo Mastri (1602–1673)*. Padova.

Hoffmann, T. 2002. *Creatura intellecta. Die Ideen und Possibilien bei Duns Scotus mit Ausblick auf Franz von Mayronis, Poncius und Mastrius*. Münster.

Knebel, S.V. 2000. *Wille, Würfel, Wahrscheinlichkeit. Das System der moralischen Notwendigkeit in der Jesuitenscholastik 1550–1700*. Hamburg.

– 2011. *Suarezismus, Erkenntnistheoretisches aus dem Nachlass des Jesuitengenerals Tirso González de Santalla (1624-1705). Abhandlung und Edition*. Amsterdam – Philadelphia.

Pini, G. 2017. "Introduction". In Ioannes Duns Scotus, *Notabilia super Metaphysicam. Cura et studio Giorgio Pini*. Brepols: VII–LXXII.

Schmutz, J. 2018. "From Theology to Philosophy: The Changing Status of the *Summa Theologiae*, 1500-2000". In J. Hause (ed.), *Aquinas's Summa Theologiae. A Critical Guide*. Cambridge: 221–41.

Wolter, A.B. 1946. *The Transcendentals and Their Function in the Metaphysics of Duns Scotus*. New York.